

**Bij de beoordeling van
het profielwerkstuk
ligt de nadruk op het
eindproduct**

Een kijkje in de wereld van het profielwerkstuk

■ Isabel van Wijk

I. van Wijk MSc deed dit onderzoek als stagiaire bij Stichting Cito en is nu werkzaam als onderwijskundige.
E-mail: isabelvanw@gmail.com

■ Anton Béguin

Dr. A. A. Béguin was tijdens dit onderzoek directeur Centrale Toetsen en Examens bij Stichting Cito en is nu werkzaam als Chief Assessment Officer bij het International Baccalaureate.

■ Anke Weekers

Dr. A. M. Weekers is onderzoeker flexibilisering van examens en projectleider examenverwerking bij Stichting Cito.

In 1998 werd het profielwerkstuk ingevoerd, passend binnen de herziening van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs van de Tweede Fase. Het doel was om de in diverse vakken opgedane kennis en vaardigheden op een hoog niveau te integreren, zodat de leerling kon laten zien wat in de loop van de schoolloopbaan aan vaardigheden was opgedaan en dat het gekozen profiel werd beheerst. Twintig jaar later hebben we gekeken hoe het er voor staat met het profielwerkstuk en de beoordeling hiervan. Voor dit onderzoek is een vragenlijst ontwikkeld die is ingevuld door meer dan 60 docenten van verschillende vo-scholen in Nederland.

Het profielwerkstuk is onderdeel van het schoolexamen voor bovenbouwleerlingen havo en vwo. Een 'meesterproef' waarbij de leerling laat zien wat hij in de loop van de schoolloopbaan aan vaardigheden heeft opgedaan passend binnen het gekozen profiel. Er staat een studielast van tachtig uur per persoon voor en de leerlingen gaan grotendeels zelfstandig aan het werk, vaak in duo's. Leerlingen kiezen een onderwerp naar eigen interesse gekoppeld aan tenminste één (groot) vak. Het cijfer voor het profielwerkstuk telt mee binnen het combinatiecijfer waarin de resultaten voor de kleine vakken zoals maatschappijleer en CKV worden samengenomen. Voor de beoordeling van het profielwerkstuk is geen landelijk beoordelingskader beschikbaar. Het profielwerkstuk wordt ook door

vmbo-leerlingen van de leerwegen GL en TL gemaakt, maar deze groep is niet meegenomen in dit onderzoek.

Het profielwerkstuk kan een belangrijke motivator zijn voor leerlingen en biedt de mogelijkheid om het geleerde in een zelf gekozen project te laten zien. Er zijn in de loop van de twintig jaar dat het profielwerkstuk bestaat heel wat aansprekende projecten gestart. Denk bijvoorbeeld aan The Ocean Cleanup (RTL, 2019) waarmee nu in de praktijk geëxperimenteerd wordt. Dit project komt voort uit het profielwerkstuk van Boyan Slat.

Er is NRO-onderzoek (van der Rijst, Post, Admiraal, & Verberg, 2019) uitgevoerd gericht op de integratie van onderzoeksvaardigheden in alle leerjaren met als eindpunt het profiel-

werkstuk in leerjaar zes. Er is echter nog maar weinig bekend over de uitvoeringspraktijk van het profielwerkstuk. Om een beter beeld te krijgen, voerden we gesprekken met docenten en examencoördinatoren en namen we een vragenlijst af onder docenten en schoolleiders. We hebben ons hierbij met name gericht op de eisen die aan het profielwerkstuk worden gesteld op de school en de manier waarop de beoordeling is vormgegeven. De uitvoer en de beoordeling van het profielwerkstuk op scholen blijkt heel divers. Het is per school verschillend hoe het werkstuk is geïmplementeerd. Zowel de wijze van begeleiding, als de manier waarop de beoordeling is vormgegeven, loopt uiteen.

Tijdens evaluatieve interviews met docenten en examencoördinatoren van vier scholen hebben we geïnventariseerd wat deze mensen belangrijke voorwaarden vinden voor een succesvol profielwerkstuk (zie kader).

De huidige voorwaarden van het profielwerkstuk, volgens docenten en examencoördinatoren:

- Het moet zinvol zijn/betekenis hebben
- Intrinsieke motivatie van de leerling
- Tijd vrijmaken in het rooster
- Aansluiting bij de beleving van de leerling (affiniteit)
- Opleveren van een tastbaar product
- Een eindpresentatie waarbij ouders aanwezig zijn
- Behoefte van docenten aan een handreiking met 'good practices'

Ook hebben we in deze gesprekken in kaart gebracht hoe het profielwerkstuk, met name de beoordeling, geïmplementeerd is en waar de verschillen zitten tussen scholen. Dit beeld hebben we aangevuld door een vragenlijst af te nemen die is ingevuld door 63 docenten en 23 schoolleiders. Hieruit komt naar voren dat

scholen aandacht hebben voor de beoordeling van het profielwerkstuk, maar hier ook problemen ervaren.

Beoordeling

De beoordeling van het profielwerkstuk kan zich richten op drie aspecten: het proces, het product, en de presentatie. De beoordeling van het eindproduct weegt in de meeste gevallen het zwaarst, vaak 50%, het proces en de presentatie tellen beide vaak ongeveer 25% mee. Op een aantal scholen in het onderzoek is er wel sprake van een vorm van reflectie van de leerlingen zelf binnen de evaluatie, maar dit blijft minimaal en oppervlakkig. Leerlingen krijgen verder ook geen uitleg over hoe die reflectie eruit moet zien of hoe ze te werk moeten gaan. De zelfevaluatie van de leerling telt op deze scholen voor een klein deel mee in de beoordeling. 59% van de docenten geeft in de vragenlijst aan dat de zelfevaluatie voor 0-20% onderdeel is van de beoordeling. De overige 41% van de docenten geeft aan dat dit niet van toepassing is op hun school.

Toch rapporteren veel docenten dat ze het belangrijk vinden dat een leerling zelf kan aangeven wat hij geleerd heeft en wat er goed en minder goed is gegaan. Om de reflectie van leerlingen te bevorderen, kan gebruik worden gemaakt van een woordrapport. Dit is een extra document dat aan de leerling wordt meegegeven met daarin feedback.

Feedback tijdens het proces

Wanneer we kijken naar feedback aan leerlingen tijdens het proces zien we dat hier soms weinig expliciete aandacht voor is. In 62% van de gevallen geven de leerlingen elkaar geen feedback. Meer dan 50% van de docenten geeft aan dat het per docent verschilt of de leerling feedback ontvangt van de begeleider gedurende het werken aan het profielwerkstuk. Docenten worden meestal wel gevraagd feedback te geven, maar coördinatoren van het profielwerkstuk geven aan geen goed zicht te hebben op wat de docenten echt doen. Een van de docenten geeft aan zelfbeoordelingen

van leerlingen te gebruiken bij de feedback. Deze docent voert een feedbackgesprek en gebruikt daarbij een rubric die de leerling voorafgaand aan het gesprek heeft ingevuld. Op andere scholen is het de bedoeling dat de leerling zelf een afspraak maakt met de begeleider voor het ontvangen van feedback, dit wordt dan ook geadviseerd, maar in de praktijk blijkt dit vaak niet te gebeuren.

Subjectiviteit

Over de beoordeling geeft 68% van de respondenten van de vragenlijst aan dat de beoordeling te subjectief is, 25% geeft aan dat de beoordelingen van het voorgaande schooljaar overwegend te hoog waren, en 46% is van

mening dat de beoordeling anders moet. Het punt van subjectiviteit kwam eerder ook naar voren bij leerlingen in het NRO-onderzoek. Zij gaven aan dat de beoordelingscriteria niet altijd helder waren en dat de manier van beoordelen kon verschillen tussen docenten. Als complicerende factor bij de beoordeling wordt aangegeven dat eindproducten sterk van elkaar kunnen verschillen, zo is het ene eindproduct een verslag en het andere eindproduct een maquette. Om het beoordelen van een profielwerkstuk te stroomlijnen wordt op de meeste scholen gebruik gemaakt van een rubric of beoordelingsformulier. Zie figuur 1 voor een voorbeeld van een gedeelte van een rubric. Een rubric kan gebruikt worden

PWS		Naam leerling(en):				Afkorting beoordela	
N-profielen		Beoordelingscriteria	Onvoldoende (1-4)	Matig (4-6)	Voldoende (6-8)	Uitstekend (8-10)	
luct, pagina 1	1	Ordenen meetresultaten	Onoverzichtelijk, structuur tabellen en grafieken is onduidelijk, informatie is moeizaam terug te vinden voor de lezer.	Gestructureerd in tabellen en grafieken, structuur niet altijd helder, informatie is redelijk terug te vinden.	Tabellen en grafieken zijn duidelijk gestructureerd, informatie is goed vindbaar en eenduidig interpreteerbaar.	Tabellen en grafieken zijn bijzonder gestructureerd. Nauwkeurigheid experimenten is hieruit herleidbaar.	
	2	Taalgebruik verslag	Onverzorgd, veel spel- en/of stijlfouten	Redelijk verzorgd, hier en daar spel- en/of stijlfouten	Verzorgd, nauwelijks spel- of stijlfouten	Bijzonder goed verzorgd en nagenoeg foutloos	
	3	Vraagformuleringen/ hypothese	De hypothese, hoofdvraag en subvragen zijn onduidelijk geformuleerd.	De hypothese, hoofdvraag en subvragen zijn matig geformuleerd	De hypothese, hoofdvraag en subvragen zijn voldoende (smart) geformuleerd	De hypothese, hoofdvraag en subvragen zijn smart geformuleerd.	
	4	Theorie	Theoretische onderbouwing van het onderzoek ontbreekt volledig.	Theoretische onderbouwing van het onderzoek is zeer beperkt.	Theoretische onderbouwing van het onderzoek voldoet.	Theoretische onderbouwing van het onderzoek is duidelijk en relevant.	
	5	Beantwoording hoofdvraag/ hypothese	Het verslag geeft een te summier/beperkt antwoord op de geformuleerde hoofd- en deelvragen/ hypothese.	Het verslag geeft deels een antwoord op de geformuleerde hoofd- en deelvragen/ hypothese.	Het verslag geeft in voldoende mate antwoord op de hoofd- en deelvragen/ hypothese.	Het verslag geeft op uitstekende wijze antwoord op de geformuleerde hoofd- en deelvragen/ hypothese.	
	6	Bronverwijzing	Verwijst niet of nauwelijks	Verwijst naar bronnen, literatuurverwijzingen zijn	Neemt correcte literatuurverwijzingen op naar gebruikte bronnen; verwerkt	Verwijst adequaat en parafraseert daarbij de inhoud van de bron. Verbindt relaties en	

[...]

WOORDRAPPORT --

Figuur 1. Een stukje uit een rubric voor het beoordelen van profielwerkstukken op het Jeroen Bosch College.

om het gesprek tussen twee beoordelaars te structureren. Sommige docenten willen af van rubrics omdat deze te strikt en vormend zijn. Docenten van een school gebruiken niet altijd dezelfde rubric of gebruiken het beoordelingsmodel helemaal niet. Eén docent vindt dat de beoordeling subjectief wordt door het gebruik van een rubric; wat is bijvoorbeeld het verschil tussen veel spelfouten en redelijk wat spelfouten?

Meerdere docenten pleiten voor een tweede beoordelaar om mee te sparren. Als begeleider ben je toch bij het proces van het profielwerkstuk betrokken, dus een tweede beoordelaar zou een nieuwe blik kunnen werpen op het product. Een andere docent benoemt dat docenten het werk beoordelen dat zij zelf mee begeleid hebben en daardoor kijken met een gekleurde bril. Een docent is namelijk vaak enthousiast als zijn eigen idee wordt uitgewerkt.

Eindproducten kunnen sterk in vorm van elkaar verschillen

Vaak hanteren docenten geen eenduidige methode van de beoordeling, waardoor de wijze van beoordeling, en de resultaten van de leerlingen, moeilijk te vergelijken is.

Als laatste is er benoemd dat er veel gebeurt buiten het gezichtsveld van de begeleider, een logboek wordt bijvoorbeeld soms ook sociaal wenselijk ingevuld door leerlingen. Een aantal docenten die de beoordeling van het profielwerkstuk graag anders ingericht zouden willen zien, hebben gereageerd met de volgende ideeën, wensen of voorstellen:

- Laat docenten ook andere profielwerkstukken beoordelen die zij niet begeleid hebben
- Laat een onafhankelijke beoordelaar, geen docent, de inhoud beoordelen
- Meer ruimte om het proces te beoordelen
- De wijze van beoordeling indelen per type vakgebied: alfa, bèta, gamma
- Tussentijds becijferen
- Het cijfer pas bepalen na het voeren van een beoordelingsgesprek met de leerling(en)
- Meer eenheid waarborgen

De meeste docenten vinden de beoordelingen van het profielwerkstuk over het algemeen niet te hoog. Docenten die dit wel vinden, maken zich vooral zorgen over de ruime mogelijkheden die de leerling heeft om het profielwerkstuk te verbeteren en de grote nadruk op het eindproduct en de eindpresentatie. Ze geven aan dat de beoordeling hierdoor vaak hoger uit valt. Een docent gaf in de vragenlijst aan beoordelingen te hoog te vinden omdat begeleiders kenmerken van het proces niet altijd meewegen, zoals het houden aan afspraken omtrent deadlines.

Rapportagemethode

Het merendeel van de docenten, namelijk 92%, vindt het beoordelen van een profielwerkstuk met een cijfer zinvol, omdat dit bevorderlijk is voor de motivatie, een korte en

krachtige indruk geeft over hoe het werkstuk gemaakt is, en het niveau van het werkstuk aangeeft. Andere reacties van docenten waren dat een cijfer aangeeft in hoeverre de leerling klaar is voor wo of hbo, het een voorbereiding is op vervolgonderwijs, en omdat leerlingen gewend zijn een cijfer te krijgen en daarom alleen maar werken voor een cijfer. Aan kwantitatieve verantwoording valt natuurlijk nauwelijks te ontkomen, aangezien het werkstuk onderdeel is van het schoolexamen.

In de vragenlijst is aan de docenten voorgelegd of een woordrapport een zinvolle toevoeging zou kunnen zijn bij het beoordelen van het profielwerkstuk. Het woordrapport zou ervoor kunnen zorgen dat het proces een grotere rol gaat spelen, omdat er informatie wordt gegeven over het functioneren van de leerling tijdens het project. Het beoordelen door middel van een woordrapport is volgens 73% van de docenten zinvol, omdat leerlingen inzicht krijgen in eigen functioneren, welke vaardigheden ze beheersen en welke nog niet, en het geeft de leerling meer inhoudelijke toelichting dan alleen een cijfer. Aan de andere kant zijn docenten van mening dat er verschillen ontstaan tussen leerlingen, want de ene docent schrijft 'mooier' dan de andere. De docenten uit het onderzoek zien het niet als een vervanging, omdat de schoolcultuur zo gericht is op cijfers en het opstellen van woordrapporten zou volgens hen te veel tijd gaan kosten.

Tevens is 92% van de docenten van mening dat het zinvol is om een profielwerkstuk te beoordelen op basis van een rubric. De voorstanders geven aan dat een rubric de objectiviteit bevordert en uniformiteit schept, de eis vooraf is duidelijker, het geeft de leerling én de docent richtlijnen, geeft gelijkheid in de beoordeling en brengt de leerling duidelijkheid waar hij staat en waar hij naartoe moet werken. Ook is een rubric handig bij een tussentijdse beoordeling, het geeft docenten houvast en bij twijfelgevallen of een moeizaam proces helpt de omschrijving van de criteria het niveau te bepalen. Een tegenstander, behorende bij de overige acht procent is van mening dat een rubric niet te

maken is, omdat er altijd werkstukken bij zitten die zich dan net weer niet lenen voor die rubric.

Samenvatting

Samengevat kan opgemerkt worden dat de praktijk rond het profielwerkstuk van school tot school kan verschillen en dat veel docenten verbetermogelijkheden zien. Toch is het enthousiasme bij leerlingen en docenten over het profielwerkstuk overwegend groot. Op dit moment is er geen landelijk beoordelingskader beschikbaar voor scholen en docenten, maar in veel gevallen is dit wel wenselijk. Dit kader kan naar onze mening voor een sterke basis zorgen waar ook van afgeweken kan worden indien dit gewenst is. Tevens zouden landelijk inzichtelijke voorbeelden uit de praktijk over de gehele implementatie van het profielwerkstukken, zogenaamde 'good practices', een mooie toevoeging zijn volgens docenten. Binnen de scholen is het wenselijk om meer eenheid te creëren in de uitvoering en de beoordeling, door bijvoorbeeld meer samenwerking. Tot slot is het wenselijk om meer aandacht te creëren voor het proces dat de leerling doormaakt, in plaats van de focus te leggen op het eindproduct. Docenten die meer willen weten over het beoordelen van onderzoeksvaardigheden zoals bij het profielwerkstuk, kunnen terecht op de website van SLO¹. Nader onderzoek naar implementatie en beoordelingsaspecten van het profielwerkstuk en het delen van ervaringen tussen scholen zou de praktijk rond het profielwerkstuk nog verder kunnen versterken. ■

Literatuur

- RTL Nieuws. (2019). <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4897876/uitvinding-ocean-cleanup-boyan-slat-plastic-soep-rivieren>
- Van der Rijst, R., Post, L., Admiraal, W., & Verberg, C. (2019). Naar zelfstandig onderzoek van leerlingen in het voortgezet onderwijs. NRO, eindrapportage project 405-15-552. Programma Praktijkgericht Onderzoek.

¹<https://www.slo.nl/thema/meer/onderzoek-zes/handreiking-docent/beoordelen/>